

POIMENOVANJE GOZDA IN REFLEKSI Ę V BESEDI SNEG V SLOVENSKIH GOVORIH

FRANCKA BENEDIK

Fran Ramovš je kot eno izmed svojih del začel tudi delo za Slovenski lingvistični atlas (SLA), kakor ga je sam poimenoval. L. 1946 je po zgledu vprašalnice za Jezikovni atlas poljskega Podkarpattja M. Maćeckega in K. Nitscha napravil prvo vprašalnico za sistemsko zapisovanje slovenskega narečnega gradiva. Po tej vprašalnici, ki jo je J. Rigler v šestdesetih letih malenkostno spremenil (v leksičnem delu predvsem dopolnil glede na posebnosti slovenske materialne kulture, v gramatičnem pa glede na specifičnost slovenskih jezikovnih pojavov), je bilo zapisano vse gradivo za SLA.

Zbiranje le-tega je l. 1947 prevzel Tine Logar, ki je sam zapisal veliko govorov¹, druga velika količina pa je bila zbrana v njegovem seminarju na Filozofski fakulteti v obliki diplomskih nalog. Manjše število terenskih zapisov so prispevali tudi drugi zapisovalci, skoraj brez izjeme slavisti, v večini specialisti za slovenski jezik oz. dialektologijo. V Inštitutu za slovenski jezik F. Ramovša ZRC SAZU je bila iz teh zapisov napravljena listkovna kartoteka, kjer zainteresirani lahko dobijo podatke o pojavih, ki so bili zapisani na osnovi vprašalnice za SLA.

Vzporedno z vprašalnico je že Ramovš napravil mrežo krajev, ki sta jo na osnovi zapisov delno spremenila, dopolnila in preštevilčila T. Logar in J. Rigler. Ta mreža je osnova kart za narečni atlas. Ključ zanjo je v Dialektološki sekciji Inštituta za slovenski jezik F. Ramovša.

Karti gozd in sneg, ki sta napravljeni po gradivu za SLA, naj kot primer leksične in fonetske karte pokažeta različnost slovenskih govorov.

Poimenovanje gozda

Za gozd že v praslovanščini ni bilo enotnega poimenovanja in isto velja tudi za slovenski jezik. Na področju slovenskega jezikovnega ozemlja se zanj pojavlja 17 izrazov, od katerih jih približno polovica zavzema večja področja, polovica pa je razširjena le na manjšem ozemlju. Poleg tega obstaja še 7 izrazov, ki so zapisani samo po enkrat². Izraze lahko razdelimo na tiste, ki poimenujejo gozd kot posebno obliko narave s samostojnim imenom (gozd, les, hosta, šuma, loza, log), ki je lahko tudi prevzeto iz različnih jezikovnih področij in v različnih časovnih obdobjih (boršt, bošk, -a), lahko je poimenovanje nastalo zaradi oblike in razvrstitve rastlinstva (grmlje, grmovje, gošča), oblike zemljišča, kjer je gozd razširjen (brdo, reber, hrib, gora), neke vrste funkcije, ki jo je zaraščen svet pomenil (meja), ali pa kaže lastninske odnose, in sicer dolgo skupno posest (gmajna).

¹ Glej bibliografijo v SR II, 1986, str. 224.

² V gradivu za SLA niso zajeti prav vsi slovenski izrazi za gozd. Po ustni informaciji P. Weissa se v vasi Bočna v Zadrebški dolini uporablja izraz zâvat G zâvada. Na osnovi tega je mogoče sklepati, da morda še v kakem kraju, ki ni zajet v mrežo za atlas, obstaja kak nezapisan izraz.

Najštevilnejši izraz je *gozd*, ki je razširjen predvsem po Dolenjskem in na SZ slovenskega jezikovnega področja. Ponekod se pojavlja kot dvojnica ali celo kot tretji ali četrti izraz. V teh primerih je vsaj ponekod opravičeno misliti na vpliv knjižnega jezika. Izvor besede je nejasen, že v psl. sta dve obliki: *gvozdъ in *gvozdь. Nekateri etimologi povezujejo gozd tudi s *hosto* oz. obratno³. Vsekakor tudi drugi najštevilnejši izraz, *hosta*, etimološko ni jasen. Naslednje pogosto poimenovanje je *bošk* oz. *boška* na zahodnem področju in *boršt*, ki se strnjeno, a ne vedno kot edino, pojavlja od Kamnika preko Kranja do Selške doline. Bosk(a) izvaja Skok iz it. bosco < franc. busk, boršt pa iz nvn. Forst od forum, fr. forêt < forestis⁴.

Približno isti center kot boršt ima tudi izraz *gmajna*, le da obsega širše področje. Beseda izvira iz srvn. Gemeine = občinska skupna posest in gemein, stvn. gimeini = splošen. F. Bezljaj navaja v ES⁵ samo pomen srenjski pašnik ne pa tudi gozd. Očitno je izraz iz časov, ko so bili tudi gozdovi še skupna last. Na Štajerskem in delno po Gorenjskem se uporablja izraz *gošča*. Na S, delno na SV in v okolici Šk. Loke je ohranjen še slovanski izraz *les* < *lěsь, na SV, na področju okrog Ljutomera pa uporabljajo besedo *šuma*, ki jo Miklošič izvaja od šumeti, Skok pa pravi, da je to ljudska etimologija⁶. V južnem delu Prekmurja rabijo besedo *log* (csl. lōgь – nemus, silva)⁷, v Beli Krajini pa *loza*, ki etimološko ni jasna⁸. *Gora* v pomenu gozd se strnjeno uporablja ob Kolpi in ponekod na Koroškem, v posameznih krajih rečejo gozdu *hrib*, *reber*, *brdo*. Gotovo so vsa ta poimenovanja vsaj prvotno vezana na gozd v hribovitem svetu, čeprav se danes vsaj hrib uporablja tudi za gozd v ravnini. Bezljaj navaja ta pomen samo za Sorško polje⁹, vendar se iz karte vidi, da zavzema večje področje in se pojavlja tudi drugod. Majhen obseg zavzemajo poimenovanja po tipu rasti – *grmovje*, *grmlje*. Bolj razširjen pa je še izraz *meja* na področju rovtarskih hribov, v južni Vipavski dolini in v širši vzhodni okolici Gorice. Sorodni izrazi v več jezikih pomenijo gozd¹⁰.

V mnogih krajih je za gozd več poimenovanj, ki so redko čisti sinonimi. [Za nekatere kraje je zapisano, da ena beseda pomeni iglasti, druga pa listnati gozd.] Iz vasi V od Škofje Loke vem, da je splošen izraz za gozd les, gmajna pomeni redkejši gozd, kjer med travo rastejo breze, hrasti, vrbe, jelše, grmovje, dobrava je podobna gmajni, le da je drevje že bolj gosto, boršt je manjši gozd, del gozda, parcela. Podoben pomen ima tudi del, deŭ, tal, taŭ. Nižje ob Sori se podoben ravninski svet ob reki, kot zgoraj gmajna, imenuje log, travo v njem pa ponekod tudi kosijo. Domačinom log ne pomeni vrste gozda, ampak je samostojno poimenovanje te oblike sveta, enakovredno pojmom gozd in travnik.

Natančna razširjenost izrazov je razvidna s karte, ki ji sledi fonetično zapisano gradivo. V primerjavi z zapisi v kartoteki so poenostavitve pri samoglasnikih, ki so tam označeni z znakom za širino. Ta je v članku izpuščen, ker ga pri zapisovanju niso dosledno uporabljali. Prav tako je iz tehničnih vzrokov poenostavljena pisava dvoglasnikov, kjer je v originalu en del zapisan z manjšim pridvignjenim znakom (npr. e¹ > e₁, i^e > ie, ʉo > ʉo). Poenoteno je tudi zapisovanje naglasa. V nekaterih

³ F. Bezljaj, Etimološki slovar slovenskega jezika I, Lj. 1977, str. 166.

⁴ P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika III, Zagreb 1973, str. 422.

⁵ F. Bezljaj, Etimol. sl. slov. jez. I, Lj. 1977, str. 151.

⁶ P. Skok, ibid.

⁷ F. Bezljaj, Etimol. sl. slov. jez. II, Lj. 1982, str. 147.

⁸ ibid., str. 152.

⁹ F. Bezljaj, Etimol. sl. slov. jez. I, Lj. 1977, str. 203 in ustna informacija V. Nartnika za Vnanje Gorice.

¹⁰ F. Bezljaj, Etimol. sl. slov. jez. I, Lj. 1977, str. 176.

točkah, kjer so bili prozodični pojavi zapisani na način, kot je uveljavljen pri slovanskem atlasu (OLA), je to spremenjeno v klasičen slovenski način. Spremembe so naslednje: à: > â, á: > á, 'a: > â, 'a: > ä. Netonemski način je podan s cirkumfektiranim zato, ker je v slovenskem označevanju jakostni naglas netonemskih govorov zapisan tako.

Manjše število govorov še ni zapisano, v nekaterih zapisih pa odgovori manjkajo. V obeh primerih je mesto odgovora ob številki prazno.

556 gozd

1–2	gòazď	55	líəs, gôša	96	ɣxòst
3	gòzď	56	gòst	97	ɣòst, ɣòst,
4	gàzď, bàšk	57	hòst, hòst		bòšk
5	bàšk	58	hòst/ɣòst,	98	ɣuòst
6	bàšk		hòst, ɣòst	99	miěja, ɣòst
7	gmájna	59	òst	100	ɣuòzd, buòšk
8	bàšk	60		101	buàšk
9	bàšk, tál'	61	bòšk	102	buòšk, xrip,
10		62	hòst, bòšk		ɣuòst
11–12	hmájna	63		103	miěja
13	hòRà	64–65	xòst	104	
14		66	ɣòst, ɣòst	105	buòšk
15–16	hmájna	67	ɣòzď	106	buòšk
17	hoRà	68	ɣòzd	107	ɣuòst
18	hmájna	69	xòst	108	ɣuàst
19	xòsta	70		109	miěja, ɣuòst,
20–23		71	xòst, bòšk		ɣuòst
24	líəs	72	bàšk	110–111	ɣuàst
25		73	bàšk	112	bòrst, buàrst
26	líəs, hòRa	74	xòst	113	ɣuòst
27	líəs, hòra	75	hòst	114	ɣuàst, bòšk
28	líəs	76	xòst	115	buòšk
29	lès	77–79	hòst	116	bòšk
30–31		80		117	ɣuòst,
32–33	líəs	81	hòst	118	buàšk
34–35		82		119	buàšk
36–40	líəs	83	bòšk	120	ɣuòst
41–42	liəs	84–86	bòšk	121	bòšk
43	lès	87		122	bòšk
44–45	líəs	88	bòšk	123	bòšk
46	liəs	89	bòšk	124	bòšk
47–48	gòša	90	bàšk, ɣàst	125	bòška
49		91	bòšk	126	bòška
50	líəs	92	bàšk	127	
51–52	líəs, gòša	93	bòšk	128	ɣuàst
53		94	bòšk, ɣòst	129	buòrst, ɣuòzd
54	líəs, gòša	95	měje, ɣòst	130	ɣuòst

131	γuāst	177	γāizd	227	xōsta
132	mīēja	178	γmāina	228	γərmūia
133	γuōra, γuōst	179	γmāina	229	xriḅ
134	γūəst	180	mēja	230–231	gāst
135	γuōst	181–182	γmāina	232–234	gōst
136	γūəist	183	γmāina	235	gōst
137	γuāst	184	γmāina, γōzd	236	gōst (iglasti)
138	γūəst, bārda	185	lēš		gərmūje (list.)
139	γūōst	186	lēš, bərst	237	γōst
140–141	γōst	187	bōrst, γōst, lēs	238	gōst
142	γūəst	188–189	γōizd	239	gāst,
143	γūəst	190	bāst, u γərmēx (L)		xūōsta (red.)
144	γuōst	191	γōizd, bōrst	240	xuōsta
145	γuāzd	192	γərmōje,	241	xūōsta,
146	γuōst		γərmā		γərmūia
147	γuāst	193	γōizd, bōrst,	242–243	gāst
148	γuāst, γuōst,		γərmōuje	244	gōst (verj. list.)
	buāršt	194	γōizd		lāis (verj. igl.)
149	γuāst, bārda	195	gōist	245	gōst
150	γuōst	196	bōšt, gōša	246	gōst, gāst
151	riēbər	197	gōst, gōša	247–248	gōst
152	γuōst	198–199	gōša	249	gōst
153	γuōra	200–201	gmāina	250	bōrst
154	riēbər	202	bōšt	251	bārst gūōist
155	buāršt, γuāst,	203	gmāina	252	xuōsta
	γuōst	204	gōša, gōist	253–254	xūāsta
156		205	gōša, bōšt	255	xūōsta, gōist
157	γuōst	206	gmāina		(red.)
158–160	bōšk	207	γmāina, gōist,	256	xūōsta
161	bāšk, bōšk,	208	lēš, bōšt,	257	gōst, gāst
	mēja, mēje,		γmāina, bōšt	258	xūōsta, bōrst
	γmāina, γāzd,	209	γmāina	259	gāst
162	bōšk	210	bōšt	260	xūōsta, gmāina
163	γōst	211	γmāina, bōšt	261–263	xūōsta
164	mēje	212	γmāina	264	xūōsta,
165	γāst, mēje	213			gōst (red.)
166	mēje, mēje,	214	xriḅ	265	xūōsta, gūōzd
	bāšk, hāst	215	xriḅ, γmāina	266–268	xūōsta
167		216	γmāina, bōšt	269	xūōsta
168	γāst, mēje	217	γmāina, bōšt	270	gōst
169	mēje, mēje,	218	γmāina	271	xūōsta
	γuōst	219	γōist, xriḅ	272	
170	γōzd, mēje	220	γmāina	273–274	xūōsta
171	mēje	221	γōist	275–276	
172	γōzd	222–223	γmāina	277	xūsta
173	γōzđ	224	xuōsta, γmāina	278	
174	γāzd	225	xōsta, γmāina	279	gōst
175	γāzd	226	xōsta, γmāina,	280	
176	γāizd		bōrst	281	stīunik, guōra,

	šùma, xòste	320	gòša, gòša	361	
282	guóra (smrekov)	321	gòša	362	làjs
283	xòste	322	guóša	363	lèjs
284	šùma	323	guòša	364	lèjs
285	guóra	324	gòša	365	
286	γóra	325–326	gòša, xòsta	366	lèjs
287		327	xùsta	367	
288	gîmle, lóza	328	xòsta	368	lèjs
289	gòra, lòza (za določeno parcelo)	329	xòsta, gòst	369	lès
		330	xúosta	370	gòst, šùma
290	lòza	331	xòsta, xuòsta	371–374	šùma
291	lòza, gâi	332	xúosta	375	šùma
292	lòza	333	xòsta, gòša	376–377	šùma
293	lùza	334	xòusta, gòuša	378	
294	lòza	335–336	gòša	379	lès
295–296	lòza	337	gòša	380	šùma
297	xuòsta	338	xòsta	381–382	šùma
298	xúosta	339	xòusta, xòsta	383	
299		340	xòsta	384	
300	xuòsta	341	xùsta, xúista	385	xòsta
301	xòsta	342	xùsta	386	xòsta
302	xuòsta	343	xòsta	387	
303	xúosta	344		388	lòuk
304	xòsta, xuòsta	345	xòsta	389	gòuša, lòuk
305	xuòsta	346	xòstá	390	gòuša
306	xúosta	347	xòsta	391	lòuk, šùma
307		348	xùsta	392	lòuk, lòuk
308	lòza, xòsta	349		393	lòuk
309		350	xòsta, xùsta	394	lòuk
310	gòše, lès (po-samezni deli)	351	xùsta	395	măka
		352	gòuša	396	lòuk
311	gòša, lès	353	gòša	397	lèjs
312	gòša	354	gòša, gòuša	398	lèjs
313–315	gòša	355		399	gòuša, brovžě
316	gòša, gúoša	356	gòša	400	gòuša
317	γmâina	357	gòša, lèjs, planina	401	
318		358	gòuša	402	gòra
319	gòša, xòsta, gmâina	359	gòša	403	gòuša
		360	gòša, lèjs	404	lèjs
				405–406	

Refleksi **ě* v besedi *sneg*

Glede poenostavitve zapisovanja velja isto kot pri gradivu za gozd. Opozoriti je treba še na naslednje.

V točkah 366, 372, 374, 376, 381–382, 400 je v kartoteki končni soglasnik zapisan z -g. Ker gre za področje, kjer so končni soglasniki nezveneči, je v članku zapis izenačen z ostalimi.

V t. 71–73 in 89 je v kartoteki naglas zapisan z ´, ker pa tam ni intonacijskih opozicij, je v članku spremenjen v ∘.

Na diftongih je naglas včasih označevan z ˘, drugič pa z ∘, odvisno od tega, kako so zapisovalci pojmovali oznako: samo za del diftonga ali za celega. To označevanje je v članku ohranjeno.

Zaradi lažje primerjave so znaki na karti isti kot v 1. zvezku OLA. Za glasove, ki jih v gradivu za OLA ni, je legenda po istem principu dopolnjena. Opuščeno je označevanje dolžine (črna obroba okrog znaka), ker so refleksi v tej besedi kot celota vedno dolgi ali pa v govorih ni kvantitetnih opozicij. Izjema je samo t. 351, kjer te opozicije obstajajo, refleks pa je kratek. Pri znakih za padajoče diftonge je opuščena strešica v spodnjem desnem kotu.

531 sneg

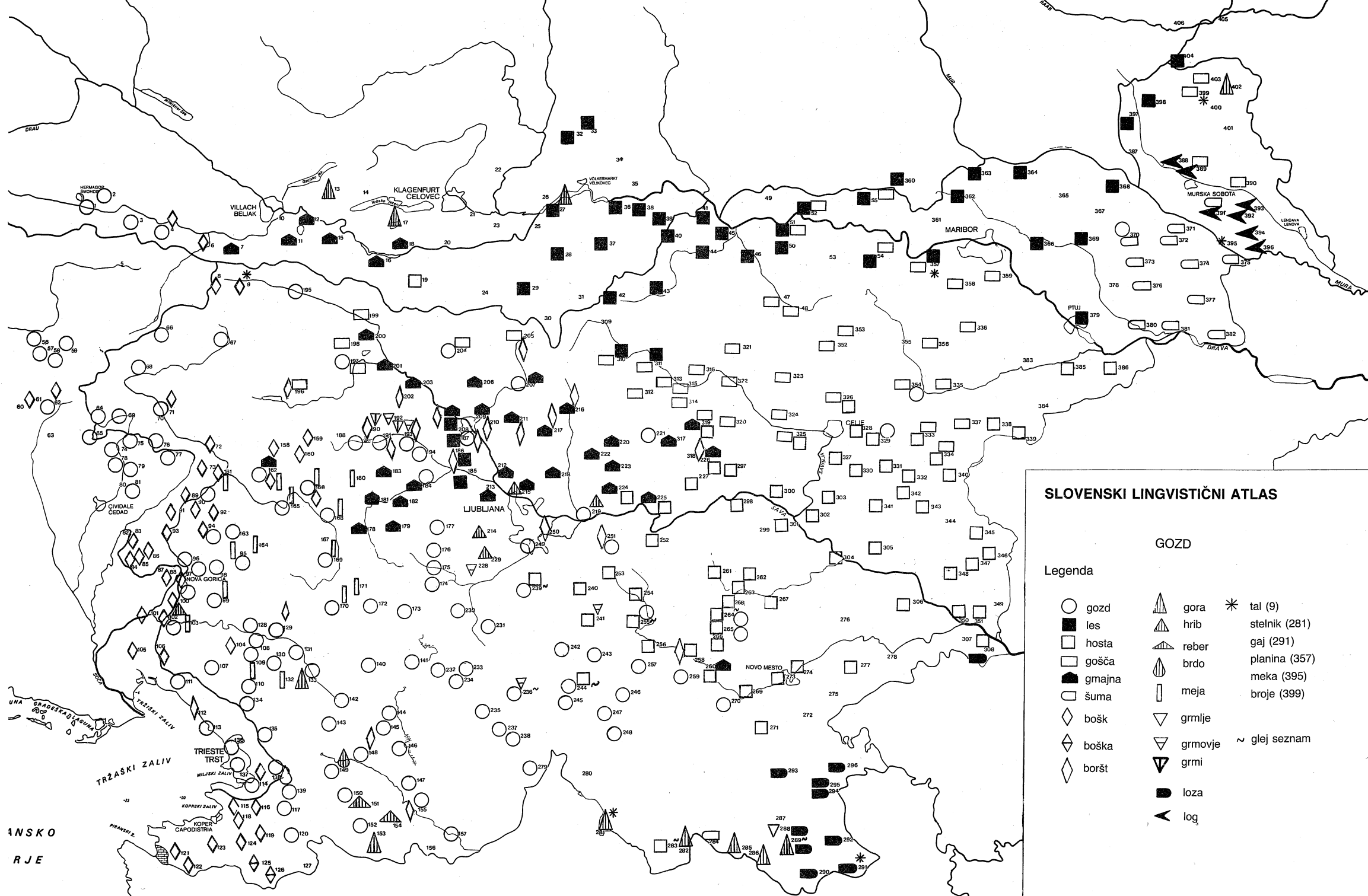
1–4	sni̇ag	56	sni̇k	95	sni̇ax
5	sni̇ay	57–58	sni̇x	96	sni̇ex
6–7	sni̇ag	59	sni̇	97	sni̇ex, sni̇ax,
8	sni̇ax	60			sni̇ax
9	sṅex	61–62	sni̇ex	98–103	sni̇ax
10	sni̇ag	63		104	sni̇ex
11	sni̇ah	64	sni̇ex	105	sni̇ax
12	sni̇ax	65	sni̇ex	106	sni̇ex
13	sni̇ax	66	sni̇ex	107	sni̇ex
14		67	sni̇ex, sni̇ex	108	sni̇ax
15–16	sni̇x	68	sni̇ex	109	sni̇ax, sṅex
17–18	sni̇ax	69–70	sni̇ax	110–111	sni̇ax
19	sni̇x	71	sni̇ex	112	sni̇ex
20–21	sni̇ax	72	sni̇ax	113	sni̇ex
22–23		73–74	sni̇ex	114	sni̇ax
24	sni̇ax	75	sni̇ex	115	sni̇ex
25		76	sni̇ex, sni̇ax	116	sni̇ex
26–28	sni̇ax	77	sni̇ex	117–118	sni̇ex, sni̇ax
29	sṅex	78	sni̇ex, sni̇ex	119	sni̇ex
30–31		79	sni̇ex	120	sni̇ex
32–33	sni̇ax	80		121–123	sṅex
34–35		81	sni̇ex	124	sni̇ex
36–40	sni̇ax	82		125	sṅex
41	sni̇ex	83–84	sni̇ex	126–127	sṅex
42	sni̇ex	85	sni̇ex	128	sni̇ex
43	sṅex	86	sni̇ex	129–131	sni̇ex
44–45	sni̇ax	87		132	sṅex
46	sni̇ex	88	sni̇ax	133	sni̇ex
47	sṅex	89	sni̇ex	134	sṅex
48	sni̇ex	90	sni̇ex	135	sṅex
49		91	sni̇ex	136	sni̇ex
50–53	sni̇ax	92	sni̇ex	137–138	sṅex
54	sni̇ek	93	sni̇ex	139	sṅax
55	sni̇ak	94	sni̇ex	140–141	sṅex

142	snêx, snêix	226	snêx	294–296	snêk
143	snêx	227–229	snêx	297–302	snêik
144	snêx	230–231	snêix	303	snâek
145	snêx	232	snêx	304	snêik
146	snêix	233	snâix	305	snêik
147	snêix	234	snêix, snêix	306	snêk
148	snâx, snêx	235	snâik	307	
149	snêx	236	snâik	308	snêk
150	snâix	237	snêik	309	
151	snâx	238	snâik	310–311	snêk
152	snêix	239–241	snêix	312	snêk
153	snîx	242	snêik	313–315	snêk
154	snêx	243	snâik	316	snêk
155	snêix, snêix, snêx	244	snâik	317–319	snêx
156		245	snêik	320–321	snêk
157	snêix	246–248	snâik	322	snêk
158	snêx	249	snêx	323	snêik
159	snêx	250–252	snêik	324	snêk
160	snêx	253	snêix	325	snêk
161	snîex	254		326–328	snêik
162	snîx	255–256	snêix	329	snâik
163–164	snîex	257–260	snêik	330	snâik
165–166	snîx	261	snâk	331	snêik
167		262	snâk	332	snêk
168–169	snîx	263	snâk	333–334	snâik
170	snêx, snîax	264	snêk	335	snêik
171–173	snêx	265–266	snêik	336	snêik
174	snêx	267	snâk	337	snâk
175–177	snêγ	268	snâk, snâk	338	snêik
178	snêx	269–270	snêik	339	snêik
179	snêγ	271	snêik	340	snêk
180	snîex	272		341	snâek
181	snêγ	273–274	snêik	342	snêk
182	snêγ	275–276		343	snêk
183–184	snêγ	277	snêk	344	snêk
185–186	snêγ	278		345	snêk
187–188	snêx	279	snêik	346	snêk, snâk
189–192	snêγ	280		347	snêk, snêk
193	snêx	281	snêik	348	snêk
194	snêγ	282	snêk	349	
195	snêix	283–284	snêk	350	snêk
196–213	snêx	285	snêix	351	snêk
214	snêγ	286	snîex	352–354	snâik
215–219	snêx		sn	355	
220	snêix	287	snêx	356	snâik
221	snêix	288	snêx	357	snêik
222	snêx	289–291	snêk	358	snêik
223–225	snêx	292	snêik	359	snêik
		293	snêk	360	snêik

361		383–384		396	sně̇ik
362–363	sně̇ik	385	sně̇k	397	sně̇ik
364	sně̇ik	386	sně̇k, sněk	398	sně̇ik
365		387		399–400	sně̇ik
366	sně̇ik	388	sně̇ik	401	
367		389–390	sně̇ik	402	sně̇ik
368	sně̇ik	391	snėik	403	sně̇ik
369–377	sněk	392	sně̇ik, sně̇ik	404	sně̇ik
378		393	sně̇ik	405–406	
379		394	sně̇ik		
380–382	sněk	395	snă̇ik		

NAMES FOR THE *FOREST* AND THE *Ě* REFLEXES IN THE WORD *SNEG*
(SNOW) USED IN DIFFERENT SLOVENE DIALECTS

The maps illustrate where and to what extent different names are used to denote forest (*Silva*) and the *ě* reflexes in the word *sneg* (snow) used in different Slovene dialects. In addition to maps, the treatise comprises phonetic transcription of the material as well as comments of the maps.

SLOVENSKI LINGVISTIČNI ATLAS

GOZD

Legenda

○ gozd	▲ gora	* tal (9)
■ les	▲ hrib	stelnik (281)
□ hosta	▲ reber	gaj (291)
□ gošča	▲ brdo	planina (357)
■ gmajna	▲ meja	meka (395)
□ šuma	▼ grmlje	broje (399)
◇ bošk	▼ grmovje	~ glej seznam
◇ boška	▼ grmi	
◇ boršt	■ loza	
	▲ log	

INSKO
RJE

